

FUNDACJA -aLEŻ GUSTAWIE!

BRZYDKIE KACZĄTKO

ZESZYT METODYCZNY

„Brzydkie kaczątko”

Zeszyt metodyczny

Zeszyt powstał w ramach projektu Fundacji Tworzenia i Promowania Sztuki – ależ Gustawie!
„Brzydkie kaczątko” dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

www.alezgustawie.pl

Patronat medialny nad projektem objęli: Radio Łódź, czasdzieci.pl

Łódź, 2015

Czy można z dziećmi rozmawiać o nietolerancji? Czy można mówić o samotności i odrzuceniu? A jeśli można to od kiedy i w jaki sposób?

W Fundacji Tworzenia i Promowania Sztuki – ależ Gustawie! tworzymy przedstawienia teatralne skierowane do najmłodszej publiczności. W lekkiej i zabawnej formie dotykamy ważnych zagadnień i oswajamy trudne tematy.

„Brzydkie kaczątko” - to historia oparta na baśni H. Ch. Andersena, opowiedziana w oryginalny sposób. Pewnego dnia, na zwykłym wiejskim podwórku, kaczą rodzinę spotyka ogromne szczęście. Z wysiadywanych jajek, jedno po drugim, wykluwają się śliczne, żółte kacuszki. Niestety jedno pisklą wygląda zupełnie inaczej...

Czy brzydkie kaczątko poradzi sobie ze swą odmiennością? Czy mieszkańcy podwórka go zaakceptują? Czy znajdzie przyjaciół? Jak potoczą się jego losy? O tym opowiada nasza historia.

W niniejszym zeszycie zostały zawarte propozycje ćwiczeń do wykonania na lekcjach bądź zajęciach pozaszkolnych. Opisane zadania można realizować w dowolnej kolejności, chociaż ich kolejność w danej publikacji nie jest przypadkowa. Skierowane są do dzieci w wieku 5 – 12 lat. Nauczyciel, korzystając ze swego doświadczenia sam może dopasować poziom trudności zadania do możliwości grupy. W wielu ćwiczeniach istnieje bezpośrednie nawiązanie do spektaklu „Brzydkie kaczątko”, jednak można je wykorzystać w pracy z dziećmi, które spektaklu nie widziały – należy przytoczyć inny przykład.

Poniższe ćwiczenia dotyczą przede wszystkim dwóch tematów:

1. KULISY TEATRU – zadania przybliżają poznawanie specyfiki teatralnych środków wyrazu z perspektywy aktora, scenografa i scenarzysty, a także zapoznają uczniów ze strukturą powstawania spektaklu teatralnego oraz pojęciami związanymi z realizacją przedstawienia.

2. WYRAŹ SWOJE EMOCJE - zadania skupiają się przede wszystkim na poruszanych w spektaklu „Brzydkie kaczątko” problemach (tolerancji, odrzuceniu, samotności, wyrażaniu emocji), bo o tym najtrudniej podjąć dialog z dziećmi w atrakcyjny i przystępny sposób.

Większość zadań kształci kilka kompetencji jednocześnie, dlatego sztywny podział nie został dokonany.

1. WYOBRAŻNIA.

Nauczyciel prosi, by uczniowie zamknęli oczy, wyobrazili sobie, że znów są na spektaklu. Przedstawienie właśnie się skończyło. Jakie było pierwsze odczucie dziecka? Pierwsza myśl? Pierwsza refleksja?

Dzieci wybierają kartki w kolorze, który ich zdaniem, najlepiej odpowiada do zapisania odczucia. Zapisują swoje przemyślenia. Przypinają swoje kartki do tablicy. Nauczyciel może spróbować kartki pogrupować tematycznie (np. refleksje na temat scenografii, muzyki, żal, że spektakl się skończył, radość, że spektakl się skończył itd.) Stają się one punktem wyjścia do rozmowy o przedstawieniu, do swobodnych wypowiedzi dzieci na ten temat.

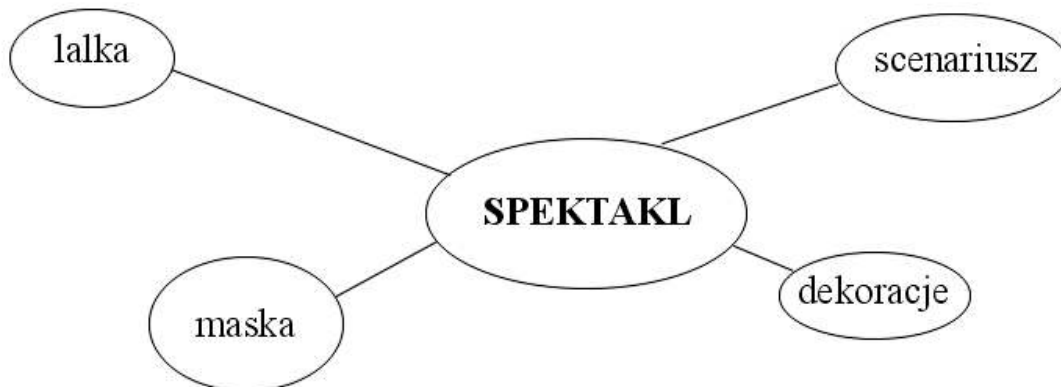
Nauczyciel zadaje zadanie domowe: spróbuj zrobić dziś coś zupełnie inaczej niż inni ludzie, np. załóż koszulkę na lewą stronę, uczesz się bardzo dziwnie, mów głośniej niż zwykle, lub dogaduj się na migi. I obserwuj jak otoczenie reaguje na Twoją odmienność. Następnego dnia nauczyciel pyta dzieci o ich obserwacje. Dyskutują czy łatwo jest być „innym”.

Nauczyciel zadaje inne zadanie domowe: spróbuj dzisiaj każdemu dać wolny wybór i zaakceptuj jego decyzję. Np. dziecko może zaproponować koledze: „chodź ze mną na podwórko, albo nie, jak wolisz”. A jeśli kolega wybierze pozostanie w domu, musi zaakceptować jego wybór z radością. Następnego dnia nauczyciel rozmawia z dziećmi jak się czuły, kiedy coś działo się nie po ich myśli. Czy zaakceptowanie odmiennego zdania jest proste? Jak sobie z tym radzić?

2. SPEKTAKL.

Uczniowie wyjaśniają znaczenie słowa SPEKTAKL. Najpierw sami „z głowy” – burza mózgów, a potem wyszukują to słowo w różnych słownikach (jęz. polskiego, wyrazów bliskoznacznych, synonimów) i odnajdują wyrazy bliskoznaczne: przedstawienie, występ, pokaz, popis itd.

Następnie budują mapę skojarzeń ze słowem SPEKTAKL. Nauczyciel pisze to słowo na środku tablicy, a uczniowie dopisują do niego swoje skojarzenia, np.: scenariusz, lalka, maska, scenograf, dekoracje itd.

Uczniowie w grupach próbują ustalić kolejne etapy powstawania spektaklu (korzystając z pojęć umieszczonych na mapie skojarzeń). Później wspólnie z nauczycielem ustalają odpowiednią kolejność:

1. Temat spektaklu – tekst.
2. Projekt scenograficzny, realizacja w pracowniach plastycznych.
3. Skomponowanie i nagranie muzyki.
4. Próby - praca nad rolą, ruch sceniczny, choreografia, śpiew, oświetlenie, nagłośnienie, działania techniczne.
5. Premiera.

A nad wszystkim czuwa reżyser teatralny!

Na koniec rozluźniająca zabawa w kalambury – posłuży utrwaleniu zdobytej wiedzy. Dzieci pokazują znaczenie danego wyrazu, a reszta klasy odgaduje poszczególne hasła, np. aktor, reżyser, inspicjent itd. Można również rozbudować tę zabawę: dzieci w grupach muszą zagrać scenkę (zbudować mini spektakl) obrazującą dane słowo, reszta klasy odgaduje o jakie hasło chodziło.

Podczas pogadanki z dziećmi powinny zostać wytłumaczone następujące ważne słowa:

DRAMATURG – autor tekstu. Dramatyzacja – to nadanie tekstowi literackiemu formy scenicznej, przystosowanie go do wystawienia w teatrze.

SCENOGRAF – podejmuje bliską współpracę z reżyserem, będąc twórcą oprawy plastycznej i architektonicznej przedstawienia. Do jego zadań zaliczyć trzeba również pracę nad: oświetleniem, dekoracjami, rekwizytami i kostiumami.

INSPICJENT – (z łac. inspiciens – nadzorujący), jest prawą ręką reżysera, organizuje pracę i wykonuje polecenia. Do jego obowiązków należy między innymi informowanie o przebiegu prób, czuwanie nad kolejnymi wejściami aktorów na scenę, nadzorowanie ekipy technicznej, akustyków i oświetleniowców.

REŻYSER – jego rola polega na sprawowaniu kontroli nad działaniami wszystkich osób biorących udział w przedstawieniu. Jest pomysłodawcą i zawsze podejmuje ostateczną decyzję co do treści oraz wyglądu przedstawienia, a także koncepcję artystyczną sztuki.

KOMPOZYTOR – (łac. compositor – twórca, układający) to pojęcie oznaczające twórcę utworu muzycznego, czyli autora zapisu nutowego linii melodycznej kompozycji (z łac. compositio to połączenie, ułożenie). Obecnie pojęcie kompozytor funkcjonuje w bardzo szerokim zakresie; od muzyki popularnej (piosenka), aż do utworów klasycznych.

REŻYSER ŚWIATŁA – to stosunkowo nowa funkcja w teatrze. Zanim się pojawił jego obowiązek przypadały reżyserowi i scenografowi. Jest odpowiedzialny za całokształt oświetlenia w przedstawieniu – aktorów, scenografii, rekwizytów.

AKTOR – osoba odgrywająca za pomocą szczególnego zachowania, technik cielesnych i głosowych rolę w teatrze lub w filmie. Od zwykłego człowieka odróżnia go ze strony samego aktora świadomość gry, ze strony widzów – szczególny sposób traktowania osoby jako aktora. Wobec widza istnieje na sposób dwoisty, jako odtwarzana postać, w którą się tymczasowo wciela, i zarazem jako żywy człowiek, posiadający własną rzeczywistość tożsamość i biografię. Dziś, inaczej niż w dawnych czasach dużą wagę przywiązuje się do kształcenia aktorów. Stawia się duży nacisk na rozwój między innymi ciała, intelektu, głosu i wrażliwości.

CHOREOGRAF - do zadań choreografa należy tworzenie ogólnej koncepcji układu tanecznego do utworu lub specjalnie skomponowanej muzyki. W tworzeniu układu choreograf musi wziąć pod uwagę nie tylko muzykę, ale także treść utworu, który taniec ma ilustrować, kostiumy, dekoracje, rekwizyty, oświetlenie. Na to wszystko musi także nałożyć swoją wizję. Tworząc układ choreograf określa także poszczególne ruchy, ewolucje, kroki, obroty, skoki, gesty tancerzy i dzięki nim przekazuje akcję dramatyczną, nastrój, ideę dzieła.

3. TEATR.

Uczniowie odpowiadają na pytanie: jakie znają rodzaje teatrów?

Nauczyciel dzieli uczniów na grupy i każdej daje jedno hasło do opracowania (można to zadać dzieciom jako pracę domową – mogą przygotować prezentację, przynieść fragment sztuki na dvd; lub na lekcji – z użyciem słownika, encyklopedii): teatr dramatyczny, opera, balet, teatr lalkowy, pantomima, operetka, teatr muzyczny, teatr przedmiotu.

Każda grupa musi najdokładniej i najbardziej zrozumiale przedstawić reszcie klasy na czym polega specyfika danego teatru i jaki rodzaj przedstawień jest w nim wystawiany. Nauczyciel prowadzi dyskusję. Ważne jest, żeby dzieci zadawały dużo pytań i jak najlepiej poznały różnice między teatrami.

Nauczyciel opowiada krótką scenkę z „Brzydkiego kaczątka”, np. wyklucie się kaczątka i wyśmianie go przez wszystkie zwierzęta. Następnie prosi dzieci, aby zagrały tę scenkę w różnych stylach teatralnych, czyli: jak mogłaby ona wyglądać w operze, jak w teatrze dramatycznym, a jak w balecie itd. Daje dzieciom czas na przygotowanie pokazu. Nauczyciel pomaga utrzymywać czystość formy każdego pokazu – opera nie może się dzieciom pomylić z operetką itd.

Po obejrzeniu wszystkich scenek nauczyciel rozpoczyna dyskusję: po co powstały i do czego mają służyć teatry? Konkluzją jest: do wzbudzania EMOCJI. Zresztą podobnie jak wszystkie inne dziedziny sztuki. Dzieci dowiadują się, że różne formy teatralne to tylko różne sposoby osiągnięcia tego samego celu – pobudzenia emocji w widzu, poruszenia jego wrażliwości, rozweselenia, zasmucenia lub skłonienia do zadumy.

4. LALKA.

Uczniowie odpowiadają na pytanie: Jaką rolę pełni lalka w teatrze? Jakie znamy rodzaje lalek teatralnych?

Nauczyciel może wykorzystać przygotowaną wcześniej prezentację multimedialną lub fragmenty filmów ze spektaklami teatralnymi. Przydatne będą również zdjęcia, afisze, programy, na których znajdują się lalki.

Rodzaje lalek możemy podzielić na dwie zasadnicze grupy w zależności od sposobu poruszania lalką:

- **prowadzone od dołu** (kukła, jawajka, pacynka...)
najczęściej wykorzystywane do gry za parawanem.
- **prowadzone od góry** (marionetka)

Współczesny teatr lalek wykorzystuje wiele innych form , które nie kwalifikują się do wyżej wymienionych grup np. maska, lalki cieniowe, lalki żyworękie, lalki stolikowe...

LALKI PROWADZONE OD DOŁU

KUKŁA PROSTA (kukielka) (rys.1)

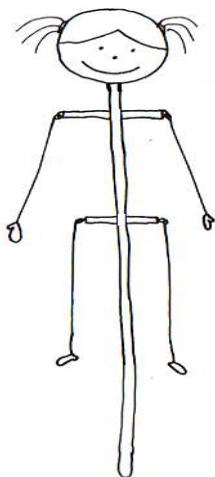
Jest to lalka osadzona na patyku.

Ręce i nogi lalki swobodnie zwisają z kijków będących ramionami (dłuższy patyk) i biodrami lalki (krótszy patyk). Poruszając patykiem wprawia się w ruch całą lalkę. Luźno zwisające kończyny stwarzają swobodny, zabawny ruch.

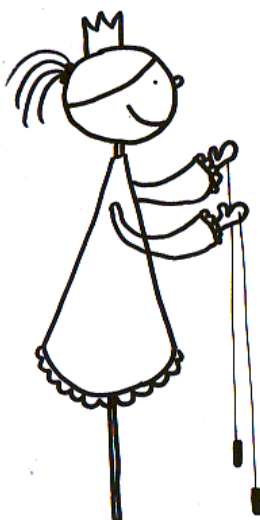
Lalka ta doskonale sprawdza się w tekstach lekkich, zabawnych czy zabawach rytmicznych. (rys.1)

KUKŁA ZMECHANIZOWANA (rys. 2)

Lalka osadzona na patyku, zbudowana tak samo jak kukła prosta, posiadająca dodatkowo mechanizmy pozwalające poruszać niektórymi częściami ciała (rękoma, głową, nogami)

rys. 1

rys. 2

PACYNKA (rys. 1)

Lalka nakładana na dłoń. Palce są wkładane w szyję (**patron**) lalki oraz w ręce pacynki.

Są dwie możliwości nakładania pacynki na dłoń:

- głowę lalki umieszczamy na jednym palcu (wskazującym)
- głowę lalki nakładamy na dwa palce (wskazujący i środkowy) co daje animatorowi większe możliwości animacji w poruszaniu samą głową lalki.

Lalka swobodnie może patrzeć w prawo lub lewo, poprzez pocieranie jednego palca o drugi.

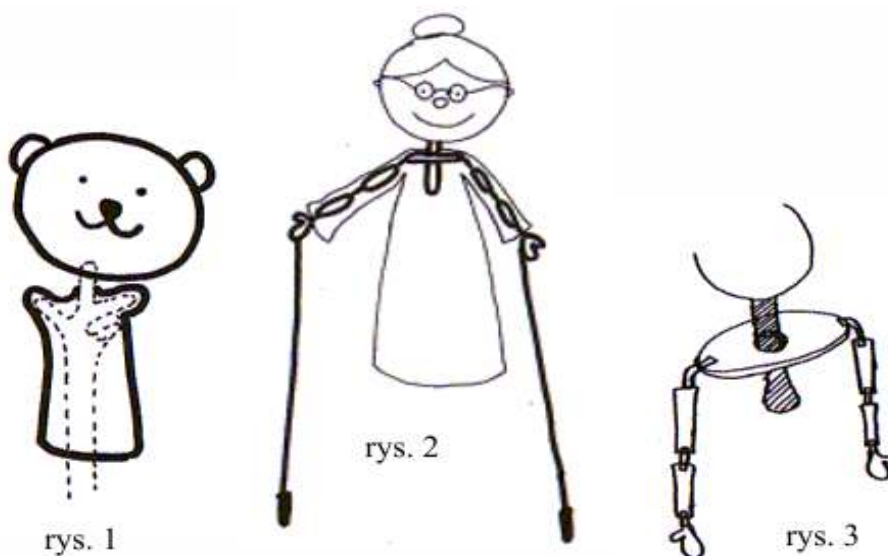
LALKI MIMICZNE

Jest to podgrupa techniki lalkarskiej typu pacynka. Głowa tego typu lalki wykonana jest z miękkiego, elastycznego materiału. Rękę animatora umieszczamy wewnątrz głowy lalki dzięki czemu uzyskać można pożądany grymas twarzy.

JAWAJKA (rys. 2)

Lalka, której głowa jest osadzona na małym kołeczku będącym szyją lalki, umożliwiającym ruchy głowy (rys. 3). Ruchy rąk jawajki są możliwe dzięki **czempurytom** – drucikom przymocowanym do dłoni lalki.

Ręce jawajki są zrobione z patyków łączonych w ramionach, łokciach i nadgarstkach sznurkiem, miękką skórą lub śrubkami oczkowymi.

LALKI PROWADZONE OD GÓRY

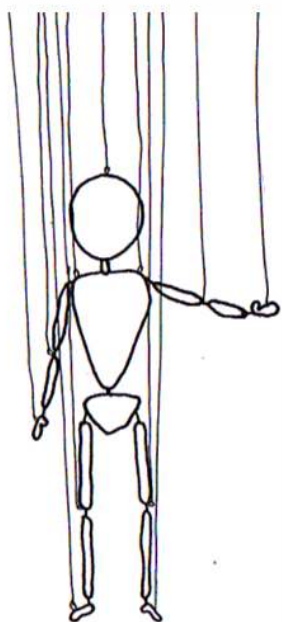

MARIONETKA NICIOWA (rys. 1)

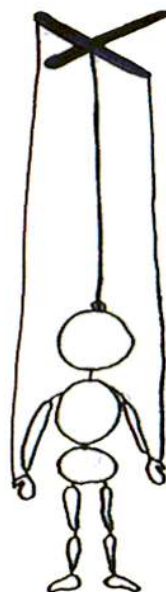
Lalka poruszana za pomocą wielu nici. Ze wszystkich rodzajów lalek to ta właśnie najbardziej przypomina anatomicznie budowę ludzkiego ciała – ma ruchome stawy. Zawieszana na różnego rodzaju **krzyżakach** (poziomych, pionowych), które sterują ruchem lalki. Uważana jest za najtrudniejszy rodzaj lalki ponieważ zawieszona na cienkich niciach jest bardzo czuła na najmniejszy nawet ruch.

MARIONETKA SYCYLIJSKA (rys. 2)

Powszechnie nazywana sycylijką. Najprostszy rodzaj marionetki. Do głowy ma przymocowany drut, który prowadzi do krzyżaka. Ręce i nogi lalki luźno zwisają. Ruch kończyn otrzymuje się poprzez delikatny podrzut lalki. Zdarza się, że posiadają sznurki lub druty do poruszania rękoma marionetki.

rys. 1

rys. 2

LALKI NIESKLASYFIKOWANE

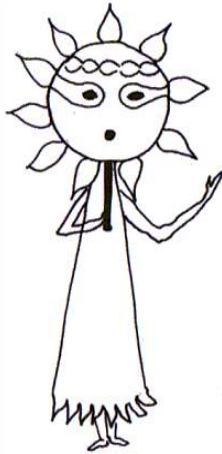
MASKA

W zależności od sposobu umiejscowienia maski można podzielić je na trzy kategorie:

- **aktor z maską** (rys. 1) – aktor posiada płaską maskę trzymaną w dłoni jako rekwizyt i w zależności od przebiegu akcji może w każdej chwili zakryć twarz maską, żeby na przykład zagrać inną postać.

- **aktor za maską** – na głowie aktora umocowana jest za pomocą opaski, gumki... maska, która zakrywa tylko przednią część głowy (np. maski weneckie).

- **aktor w masce** (rys. 2) – pełną maskę aktor nakłada na głowę. Konstrukcja maski posiada otwory na oczy i usta wysłonięte gazą lub tiulem, umożliwiające aktorowi obserwację sytuacji na scenie. Gra w tego typu masce wymaga odpowiednich umiejętności posługiwania się głosem, zamknięta konstrukcja maski ogranicza docieranie głosu do widzów.

rys. 1

rys. 2

LALKI ŻYWOREKIE

W zależności od rodzaju główki lalki aktor trzyma ją w dłoni lub wkłada w nią rękę. Drugą dłoń umieszcza w rękawie kostiumu lalki lub wysłania materiałem, tak żeby żywa ręka aktora stanowiła integralną część lalki.

Lalka żyworotka jest trzymana przed animatorem.

LALKA STOLIKOWA

Lalka stolikowa to daleka krewna japońskich lalek bunraku. Aktor jedną ręką trzyma ją za kolek w głowie (przed sobą) a drugą prowadzi prawą lub lewą rękę lalki. Lalki te, dzięki bezpośredniej animacji, są niezwykle sugestywne co pozwala na wykorzystanie ich w szerokim repertuarze. Najczęściej grają na stole, skąd ich nazwa.

Uczniowie zapisują krótką notatkę o rodzajach lalek. Młodsze dzieci mogą narysować każdy rodzaj lalki, albo wspólnie nauczyć się wierszyka:

MARIONETKA to laleczka, która wisi na sznureczkach.

Na dłoni laleczka, to jest PACYNECZKA.

Lalkę, którą na patyku trzymamy, KUKŁĄ nazywamy.

JAWAJKA ma kołek i do rąk druciki.

I oto już znamy lalkowe techniki.

Nauczyciel i dzieci wspólnie przygotowują przedstawienie lalkowe, np. „Brzydkie kaczątko”.

Rozwiązania do wykorzystania w zabawie w teatr:

- **parawan** - bardzo prostym i ciekawym rozwiązaniem jest skonstruowanie parawanu z dwóch stojaków i sznurka. Dzięki temu uzyskamy odpowiednią wysokość parawanu dla młodych lalkarzy a widzowi pokażemy nie tylko lalkę, ale również pracę animatora.

- **pacynki** – najprostszą pacynkę uzyskamy jeśli na dłoń nałożymy rękawiczkę a na palec wskazujący kulkę ze styropianu, materiału. W zależności od tego jaką chcemy stworzyć postać możemy doczepić, przyszyć oczy, nos, włosy lalki.

Można również wykonać pacynkę ze skarpety naszywając lub naklejając różne elementy będące oczami, językiem takiej lalki.

- **kukły** – płaską kukielkę uzyskamy poprzez wycięcie z kartonu postaci i przytwierdzeniu jej do odpowiedniej długości kijka.

- **teatr przedmiotu** – to rodzaj zabawy teatralnej, która pobudza wyobraźnię dziecka. Polega na nadawaniu codziennym przedmiotom „drugiego życia”. Jedyne ograniczeniem jest wyobraźnia dziecka.

- **teatr recyklingowy** – idea tego typu teatru pozwala na „dotknięcie” wątku ekologicznego. Lalki mogą być konstruowane z rzeczy, które na co dzień wydają się niepotrzebne (z plastikowych butelek, puszek...) a scenografia z pomalowanych i powycinanych kartonów.

5. MOWA CIAŁA.

Nauczyciel rozmawia z dziećmi o tym, czym jest mowa ciała, co oznaczają wybrane gesty i mimika twarzy. Jaka jest rola znaków pozawerbalnych w komunikacji między ludźmi. Czy można opowiedzieć historię nie używając słów? A jak to było w „Brzydkim kaczątku”? Czy dzieci zrozumiały treść bajki mimo, że nie pada tam żadne słowo?

Uczniowie dobierają się w pary. Ich zadaniem jest przygotowanie krótkiej scenki, w której będą ze sobą „walczyć” za pomocą gestów i mimiki twarzy. Według zasad: jedna osoba wykonuje gest (atak), a druga tym samym odpowiada. Uczestnikom nie wolno się dotknąć, ani nie wolno wypowiadać słów. Mają wyrażać emocje złości, niechęci, nienawiści ale tylko za pomocą gestów. Uczniowie prezentują swoje scenki grupie.

W drugiej odsłonie tego ćwiczenia następuje zmiana: jedna osoba „atakuję” gestami złości, a zadaniem drugiej osoby jest „odpowiadać” gestami i mimiką określającą przychylnie nastawienie (np. uśmiech, zdziwienie itd.).

Nauczyciel zaprasza dzieci do dyskusji: Czy można kogoś skrzywdzić nie używając słów? Czy można sprawić przykrość? A może można wesprzeć i dodać otuchy? Wspólnie przypominają sobie sceny z „Brzydkiego kaczątka” i omawiają jakie uczucia towarzyszyły kaczątka w trakcie jego podróży. Czy bohaterowie bajki mogli zachować się inaczej? I jaki miałyby to wpływ na kaczątka? Nauczyciel pyta również co dzieci czuły w trakcie tego ćwiczenia. Czy łatwiej było „atakować” czy odpowiadać na atak uśmiechem? Dlaczego?

6. EMOCJE.

Nauczyciel dzieli uczniów na grupy 3-4 osobowe. Każda z grup ma za zadanie stworzyć z siebie nieruchomą scenę, stop-klatkę przedstawiającą wybrane zdarzenie z bajki „Brzydkie kaczątka”. Najlepiej jakby było to zdarzenie prezentujące w sposób wyrazisty emocje i relacje między postaciami. Uczestnicy pracują w podgrupach: wybierają zdarzenie, określają swoje role oraz wspólnie reżyserują nieruchomy obraz. Kiedy są już gotowi, prezentują swoje „obrazy” reszcie grupy. Widzowie oglądają i odgadują, o którą scenę chodzi, kto gra, którą postać. Widzowie również nazywają emocje, które przedstawiają poszczególni „aktorzy” w obrazie.

Po obejrzeniu wszystkich scenek, następuje modyfikacja tego zadania. Podczas prezentacji swojego „obrazu” uczniowie udzielają głosu swoim postaciom. Muszą wyrazić w maksymalnie dwóch zdaniach uczucia swojej postaci. Mówią w pierwszej osobie i starają się jak najbardziej identyfikować ze swoją postacią. Np. „ha ha ha, ale on głupio wygląda, mam ochotę go dziobnąć!” – kura, „a, to boli, boję się” – kaczątka.

Nauczyciel zaprasza do rozmowy: czy trudno jest wyrażać swoje emocje? Czy łatwiej jest je trzymać „na wodzy” czy jednak dać im upust? Czy każdy człowiek czuje tak samo? Czy to źle, że się różnimy? Czy zawsze mówimy to, co czujemy? A jeśli nie to dlaczego? Czy widzowie zawsze dobrze odgadli jakie emocje chciał wyrazić kolega w dzisiejszej niemej scenie? Czy w życiu też możemy się pomylić? I jakie mogą być tego konsekwencje?

7. DAM SOBIE RADE.

Nauczyciel pyta dzieci dlaczego mieszkańcy podwórka nie tolerują kaczątka. Uczniowie zapisują na karteczkach wszystkie powody i razem je omawiają. Następnie dzieci wyobrażają sobie, że są jednym z podwórkowych zwierząt i rysują na kartce, co czują, gdy myślą o kaczątka. Starają się w ten sposób „wyrzucić” z siebie wszystkie negatywne uczucia. Nauczyciel pozwala na to, żeby dzieci myślały o kaczątka jak najgorzej. Rysowanie trwa krótko – nie chodzi tu o efekt artystyczny, ale o wyrażenie emocji. Kiedy dzieci skończą rysować, drą kartkę na drobne kawałki, a następnie ze wszystkich skrawków mają stworzyć obrazek-wyklejanekę (przykleić skrawki na drugą kartkę), który będzie budzić przyjemne emocje i będzie obrazował same pozytywne uczucia do kaczątka.

Na koniec nauczyciel rozmawia z uczestnikami, co czuli podczas ćwiczenia i czy trudno jest zmienić uczucia negatywne w pozytywne.

Ćwiczenie będzie w pełni zrealizowane, gdy uczestnicy do stworzenia obrazu z podartej kartki wykorzystają wszystkie skrawki papieru. Przyklejanie skrawków ma wtedy funkcję wyciszającą i podkreśla metaforyczne znaczenie działania („przemieniamy wszystkie negatywne emocje”).

Fundacja
- ależ Gustawie!

www.alezgustawie.pl

